

Yükseköğretimin McDonalddlaştırılması

Bülent ALAGÖZ^{*1} , Adil ÇERİZ² & Nurettin ŞİMŞEK³

Gönderilme Tarihi: 05 Haziran 2023 Kabul Tarihi: 23 Haziran 2023
DOI: 10.38015/sbyy.1309865

Öz:

McDonalddlaştırılmış insanlar, McDonalddlaştırılmış Üniversiteler, McProfesörler ve McAkademi. Belirtilen bütün kavramların başlarına yerleştirilen bir sözcük "Mc". Bu kavramın hayatımıza etkisini göz ardı etmek mümkün değil. Söz konusu kavramın ilk çıkış noktası fast-food sektörüydü ve fakat belli bir süreden sonra onu aşarak insanlığın her alanını işgal etti. Başta okul ve üniversiteler olmak üzere hizmet alanlarının hegemonik gücü haline geldi. Oluşan hegemonik gücün içerisinde hayatımızdaki bazı geleneksel kavramlar içleri tamamen boşalarak yeni kavramlara dönüştü. Aynulaşma ilkesine maruz kalan "Öğretmenler" "McÖğretmenlere", "Üniveristeler" "McÜniversitelere", "Akademi" "McAkademiye", "Profesörlerler" McProfesörlere ve "Meslekler" de "McMesleklere" dönüştü. Oluşum safhasında olan bu durumun tehlikesi insanlık için vahim bir durum teşkil etmektedir. Çünkü insanlığın tarih boyunca gelişmesini sağladığı kurum ve alanların tamamen öznel paradigmalarını kaybedip hepsinin aynı oluşum içerisine girdiğini düşünsenize? Bu soruya yanıt vermek için yola çıkan bu çalışmanın amacı, dünyada "Yükseköğretimin McDonalddlaştırılması" kavramını yerli alanyazına kazandırarak bu konuyla ilgili sonraki çalışmalara yol göstermektir. Ayrıca, böylesine boğucu bir yükseköğretim görüşü, üniversitenin ve akademisyenlerin rolü/işlevleri hakkındaki kamusal ve profesyonel inançları gözden geçirmektedir. İş modeli, üniversiteyi, finansal sağlığının en önemli kaygısı haline geldiği, kâr amacı güden bir işletme olarak görmektedir. Bir asır önce, Fransız sosyolog Max Weber, teknik rasyonel talepleri karşılamakla çok ilgili olduğu için, enerjilerinin asıl amaçlarına hizmet etmek yerine öz denetim yoluyla kendi varlıklarını sürdürmeye yönlendirileceği organizasyonları tasarladı. İş modeli üniversite, Weberci yolun oldukça aşağısında yer alan bir organizasyonun çağdaş bir örneğini sunar. Mezunlarının kalitesini korurken, şirketler için kabul edilebilir performans göstergeleri üretirken ve uluslararası lig tablolarındaki konumunu korurken hesaplarını dengeleme çabasıyla, gelir yaratma her düzeyde ana odak noktası haline gelir. Personel seviyeleri, teknolojiye dayalı kitlesel eğitim lehine kaçınılmaz olarak azaltılır ve kalan personel üzerindeki yük en üst düzeye çıkarılır. Yeni öğrenme, kaliteden çok nicelik ve iş modeli için maksimum ölçülebilir çıktı ile ilgilendiğinden, iş modeliyle düzgün bir şekilde iç içedir.

Anahtar Kelimeler: McÜniversite, McMeslek, McProfesör ve çalışanları denetleme.

Atf:

Alagöz, B., Çeriz, A., & Şimşek, N. (2023). Yükseköğretimin mcdonalddlaştırılması. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 7(1), 210-224. <https://doi.org/110.38015/sbyy.1309865>

¹Gaziantep Üniversitesi, Türkiye. Orcid ID: 0000-0001-9158-0036

²Gaziantep Üniversitesi, Türkiye. Orcid ID: 0009-0002-6436-1879

³Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye. Orcid ID: 0009-0007-7801-7290

*Corresponding Author: bulent.alagoz@gmail.com

Abstract:

Abstract: McDonaldized people, McDonaldized Universities, McProfessor and McAcademy. "Mc" is a word that includes all the mentioned concepts. It is impossible to ignore this concept in our lives. The first point of departure for the concept in question was the fast-food sector, and only after a certain period of time surpassed the fast-food sector and invaded all areas of humanity. It has become a hegemonic force in service activities, especially in schools and universities. Within the hegemonic power that has emerged, some traditional concepts in our lives have been completely emptied and transformed into new concepts. Subjected to the principle of homogenisation, "Teachers" became "McTeachers", "Universities" became "McUniversities", "Academy" became "McAcademy", "Professors" become McProfessors and "Professions" became Mc Professions. This precaution, which is in the formation phase, constitutes a grave situation to protect humanity. Because if you think that the general view institutions and cabinets of humanity throughout history have completely lost their subjective paradigms and entered into the same formation? The aim of this study, which set out to give this answer, is to bring the concept of "McDonaldization of Higher Education" in the world to the domestic literature and to guide this information to the next examples. Also, such a suffocating view of higher education reviews public and professional beliefs about the role/functions of the university and academics. Its business model sees the university as a for-profit enterprise, where its financial health has become its top concern. A century ago, French sociologist Max Weber envisioned organizations that would be so concerned with meeting technical rational demands that their energies would be channeled into self-regulation rather than serving their original purpose. The business model The university provides a contemporary example of an organization located well down the Weberian road. In an effort to balance their accounts while maintaining the quality of their graduates, producing acceptable performance indicators for companies and maintaining their position in the international league tables, revenue generation becomes the main focus at all levels. Staffing levels are inevitably reduced in favor of mass training based on technology and the burden on remaining staff is maximized. New learning is neatly intertwined with the business model as it is concerned with quantity rather than quality and maximum measurable output for the business model.

Keywords: McUniversity, McProfessor, McJob and staff supervision.

GİRİŞ

George Ritzer, "McDonaldlaşmayı" "fast-food restoran ilkelerinin, dünyanın geri kalanının yanı sıra Amerikan toplumunun giderek daha fazla sektörüne hâkim olmaya başladığı bir süreç" olarak tanımladı (George Ritzer, 1998). Ritzer, McDonaldlaşmayı dört ayırt edici özellik veya nitelik açısından tanımladı: verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve kontrol. Max Weber tarafından sunulan 'araçsal rasyonalizasyon teorisini' geliştirdi ve Weber'in organizasyonlar ve kurumlar içindeki hiyerarşik yapılarıdaki su geçirmez bölümlere ve ayrımlara dayanan insan emeği varsayımlarını birbirine bağladı. Bu tür bir sistem metaforik bir terim olan "demir kafes" ile tanımlanır (Quinn, 2000). Pek çok araştırmacı ve sosyal bilimci, toplumsal hayatın hemen her alanında bu kavramın boyutlarının varlığını gözlemlemiş, değerlendirmiş ve kanıtlamıştır. Pek çok eğitim araştırmacısı, Ritzer ve Weber tarafından detaylandırıldığı şekliyle McDonaldlaştırma kavramının eğitim alanındaki uygulamalarını gözlemlemiş ve tartışmıştır. Eğitim ortamlarında nasıl çalıştığını ve eğitim çıktıları üzerinde ne gibi etkiler yarattığını değerlendirmek için yükseköğretim bağlamında özel olarak analiz edilir. Bu alandaki ilk araştırmacılar Hartley (1995) ve Ritzer'dir (1996; 2002).

"Ben üniversitenin, geleneksel bileşenlerinin birçoğunun korunmasını istiyorum. Ayrıca toplumun diğer birçok kesiminin üniversiteleri 'alışveriş merkezi' ya da 'fast-food restoranı' gibi görmesini de istemiyorum" (Ritzer, 1998). Ritzer, üniversiteleri ne olarak görmek istemediğini bu şekilde ifade ettikten sonra ne olarak görmek istediğini de şu şekilde belirtiyor: "Üniversitenin toplumun diğer birçok kesimiyle ilişkilerini maddi temele dayanmayan bir şekilde sürdürmeye devam edeceğini ve geleneksel bileşenlerinin çoğunu koruyacağını öngörüyorum" (Ritzer, 1998, s. 161). Ritzer, toplumların McDonaldlaştırılması tezinde, modern üniversite anlayışının, çeşitli açılardan oldukça irrasyonel hale geldiğini tartışmaya

açıyor. Pek çok öğrenci ve öğretim üyesinin, üniversitelerin fabrika benzeri atmosferinden etkilendiğini savunuyor. McDonaldlaşan üniversitelerin öğrenciler ve akademik kadro üzerinde bürokrasi ve bilgisayarlar tarafından işlenen otomatlar veya bir et işleme tesisinden geçen sığırlar hissi uyandırabileceğine dikkat çekiyor. Ritzer'e göre bu tür ortamlarda eğitim, insanlıktan çıkarıcı bir deneyim olabilir (Ritzer, 1996).

Ritzer, yarının üniversite anlayışının tam olarak bir alışveriş merkezi veya bir fast-food restoranları zinciri gibi görünmesini istemediğini açıkça belirtiyor. Zira öğrenciler bu anlayışa göre tüketici bireyler olmaktan çıkmaktadır. Üniversitelerde bulunma sebeplerinin ise bilinen bütün sebeplerin dışına çıkarak sadece “hamburger olmak üzere orada bulunma zorunluluğu” olduğunu savunuyor. McDonaldlaşan üniversitelerden (yani McÜniversitelerden) McDonald's'ın arka kapısı olarak bahsediyor (Ritzer, 1998). McÜniversiteler günlük eğitim faaliyetleri açısından, aşırı ve uygunsuz bir şekilde McDonaldlaştırılan alanlardan biridir (diğeri doktor-hasta ilişkisidir). Çünkü en kötü fabrika türüdür. McÜniversiteler'de personel ve öğrenciler insanlıktan çıkarılmakla kalmayıp adeta katledilmektedirler (Heyes, vd., 2002). Ritzer (1993) göre, üniversitelerin öğrenciler için altın bilezik olmadığını, üniversitelerin Moloch'un (Kenanlıların İncil'de geçen gaddar tanrısı) elinde olduğunu ve akademik kadroyla öğrencilerin gayri-insani teknolojiler tarafından kontrol edildiğini öne sürüyor. Yeni yükseköğretim anlayışının “nereye gideceksin?”, “gideceğin yerde seni ömür boyu çalışabileceğin bir iş mi bekliyor?”, “böyle bir fabrika, gelecek nesillerden hangi orta sınıf çalışanlarını üretebilir?” gibi soruları beraberinde getirdiğine dikkat çekiyor. Ancak, yine de, yirmi birinci yüzyılda üniversitenin, alışveriş merkezi ve fast-food restoranı da dâhil olmak üzere toplumun birçok kesiminden tüketim fikirlerinin sunumunun ve tüketim sürecinin faydalı yönlerini ödünç almasının kaçınılmaz olduğunu ima ediyor (Ritzer, 1998).

Son derece kısıtlayıcı ve adeta boğucu bir etki yaratan böyle bir yükseköğretim görüşü, üniversitenin ve akademisyenlerin rolü/işlevleri hakkındaki kamusal ve profesyonel inançlar üzerinde durmakta ve onları analiz etmektedir. Modern çalışma dünyası modeli, üniversiteyi, finansal sağlığının en önemli kaygısı haline geldiği, kâr amacı güden bir işletme olarak görmek istiyor. Bir asır önce, Fransız sosyolog Max Weber, yepyeni organizasyonlar tasarladı. Bu kurumlar, enerjilerini araştırma-geliştirme vasıtasıyla katma değeri yüksek artı ürün üretmek yerine öz denetim yoluyla kendi varlıklarını sürdürmeye yöneleceklerdi. İş temelinde tasarlanan yeni üniversite yapısı, Weberci yolun oldukça aşağısında yer alan bir organizasyonun çağdaş örneğini sunar. Mezunlar iş dünyasının aradığı “kalifiye” elemanlar olarak piyasadaki yerlerini alırken, hükümet için de kabul edilebilir performans göstergeleri haline gelirler ve böylece bir standart yaratırlar. Uluslar, dünya çalışma sıralamasındaki konumunu korurken hesaplarını dengeleme çabasıyla birlikte gelir yaratma en önemli unsur haline gelir. Teknolojinin eğitimdeki payı arttıkça makineleşme insan emeğinin yerini almaya başlar ve bu da personel sayısının azaltılması sonucunu doğurur. Kalan az sayıdaki kalifiye çalışan üzerindeki baskı maksimum seviyeye çıkarılır. Yeni öğrenme modeli, kaliteyi arka plana atıp üretilen çıktının niceliği üzerinde ısrarla durur. Yeni iş modeli ise en fazla çıktıyla ilgilendiği için, yeni öğrenme modeliyle iş modeli arasında çok sıkı bir bağ kurulmuş olur (Holmes & Lindsay, 2018).

Üçüncü Sanayi Devriminin getirisi dijital teknoloji ile internetin yaygınlaşması sonucu oluşan sanal organizasyon, günümüzde Dördüncü Sanayi Devrimi sonucu farklılaşıp, büyük bir gelişim göstererek Hizmetlerin İnterneti adını almıştır. Aynı zamanda tekno-yönetimcilik olarak adlandırılan bu kavram, uzun süredir ciddi biçimde eleştirilen ve bilginin kavranma biçimi üzerinde bir dizi olumsuz etkisi olan gerici bir eğitim biçimini benimsemiştir. Bu anlayış, temel olarak iş modelinin tamamen benimsediği ve bilgiyi alınıp satılabilen ve yalnızca satın

almaya gücü yetenlerin erişebildiği bir meta olarak sunar. Metalaştırılmış bilgi de zorunlu olarak ölçülebilir, tanımlanabilir ve değerlendirilebilir olduğundan, bir eğitimden ziyade dar bir teknik araçsal eğitim biçimi tartışmaya açmış olur (Davutoğlu & Yıldız, 2020).

Ritzer; üniversitelerin 21. yüzyılda da var olmasının kaçınılmaz olduğunu savunuyor. 21. yüzyılın birçok üretim ve tüketim sektöründen birisi de üniversitelerdir. Üniversiteler, evrensel eğitim kurumları olmaktan çıkıp ticari işletmelere dönüştürülmüştür. Ritzer, yükseköğretimi postmodernizm anlayışıyla bağdaştırarak modernite ve postmodernite sorunlarının bir parçası haline geldiğini savunduğu McÜniversite kavramını açıklamaya çalışmıştır. McÜniversite kavramı alışveriş merkezi veya fast-food restoranı olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda üniversite, genel olarak, McDonaldlaştırmanın küreselleştirici etmenleri arasında yer alabiliyor (Ritzer, 1998). Holmes ve Lindsay (2002), üniversiteyi, toplumun genel perspektifinden farklı bir yerde konumlandırmaktadır. Ritzer'in ana hatlarını çizdiği şekliyle "McDonaldlaştırma", çağdaş dünyamızın tanımlayıcı özellikleri hakkında pratik yaşama yönelik tartışmalar başlatmaktadır.

Bu tartışmalar, McÜniversitelerin sorunlu yanlarını ele alırken çözüm önerilerini de ortaya koymaktadır. Bu üniversitelerin insanlıktan çıkarıcı sonuçlarından kaçınma teknikleri (satın alma davranışlarınızı değiştirin, minimal hayat alışkanlıkları edinin, daha az satın alıp daha az tüketin, öğretim kadrosunu tanıyın ve onlarla yakın ilişkiler kurmaya çalışın, size istemediğiniz ama doldurmaya zorlandığınız veri toplama araçlarını geri gönderin ve standartlaştırılmış sınav kâğıtlarına bilgisayarın okumasını zorlaştıracak düzeyde zarar verin ki sınavı yapan akademisyen elle okumak zorunda kalsın vb.) McDonaldlaşmaya nasıl karşı konulacağına dair alanyazın oldukça yetersizdir. Ancak araştırmalarla giderek büyüyen alanyazın, terimin endüstriyel rasyonalizasyonunun (metalaştırılmasının) daha geniş halk kitlelerine yayılmasına öncülük etmektedir ve Weberci rasyonalizasyonun güzel bir örneği olarak kayıtlara geçmektedir (Kumar, 1995). Eğitimciler de konuyu genellikle bu kapsamda ele almaktadır (Azim, 2021; Heyes, vd., 2002; Lomas, 2001). Bu tanımlayıcı analiz genellikle Ritzer'in dört özelliğinin basit bir uygulamasından oluşur.

McÜniversiteler

McDonaldlaştırma bir değişim denizini temsil edebilir ya da sadece yüzlerce yıldır yükseköğretimi dönüştüren bir modelin parçası olabilir. Kavram ve ona verilen bu tepkilerle ilgili bir sorun, onların tarih dışı olmalarıdır. Birkaç yazar, Ritzer'in tezlerinin bir altın çağ efsanesine dayandığını ve Alan Hudson'un katkısının üniversitenin tarihi misyonunu incelediğini öne sürse de, hiçbiri gerçek üniversiteleri zaman içinde incelemek için büyük teorinin ötesine geçemez. ABD'deki yükseköğrenim tarihinin üstünkörü bir okuması bile, "McDonaldlaşma" olarak adlandırılan süreçlerin birçoğunun yeni olmadığını ortaya koyuyor. 1850'lerde akademisyenler, yeterince hazır olmayan öğrenci yığınlarından, müfredatın "basitleştirilmesinden", notların şişirilmesinden, sosyal hedefler yerine bireyselliğin vurgulanmasından ve "eğitim" pahasına pratik bilginin satılmasından şikâyet ediyorlardı (Rudolph, 1990). Yüksek Öğretimin McDonaldlaştırılması, yükseköğretimde meydana gelen değişikliklere ilişkin birçok görüşe kışkırtıcı bir giriş niteliğindedir. Bununla birlikte, gerçek etkileri belirlemek, daha az koltuk sosyolojisi ve daha ayrıntılı yapısal ve tarihsel analiz gerektirir (Margolis, 2004). Postmodern üniversiteler bu tartışmalar kapsamında öne çıkan terimlerden bir tanesidir. Tartışmalar verilen eğitimin niteliğinden daha çok yönetim anlayışı üzerinde odaklanmaktadır.

Postmodern üniversitelerin McDonald's'tan farklı olarak, standardizasyon süreçleri seçici ve çıktı odaklıdır. Örneğin, emek ölçülü olarak kontrol edilir. Yönetim süreçlerini yöneten standartlaştırma kurallarına çok az dikkat ederek iş gücü çıktıları sağlanır. McDonaldlaştırmanın akademik hayata etkileri ve buna bağlı uygulamalar, Yeni Kamu Yönetimi ve yöneticilik, iyi belgelenmiştir ve yoğunlaşma, sinizm, tatminsizlik, profesyonellikten uzaklaşma ve güçsüzleştirme içerir (Barry, 2001; Lorenz 2012; Ogbonna & Harris, 2004; Ryan, 2012). Bununla birlikte, akademisyenlerin büyüyen "alt sınıfı" üzerindeki etkiler - şarta bağlı ve geçici işgücü (M. Parker & Jary 1995) – büyük ölçüde göz ardı edilir. Gerçekten de, Margolis (2004) neredeyse on yıl önce McDonaldlaştırma üzerine bir yoruma dikkat çekmişti; 'yüksek öğretim ampirik kesinlikten yoksundu'. Gould'a (2005; 2009; 2010) kadar, McDonald's'da çalışma konusunda titiz ampirik araştırmalar eksikti. Bu işin geçici çalışanları sömürdüğüne dair iddialar sorgulanmamıştı. McDonald's'ta çalışmakla ilgili rahatsız edici varsayımlar zaman geçtikçe artmakta ve bu varsayımlar üniversite eğitiminin niteliğini de tartışmaya açmaktadır.

Tartışma konularından bir tanesi üniversite eğitiminin, öğrencilerin ve mezunların mevcut sözde "seri üretimine" karşı, öğrenci sayılarının veya aslında eğitim kurumlarının herhangi bir genişlemesinde, eğitimde kaçınılmaz bir "düşüş" gören, sunulan eğitimin kalitesi hakkında tanıdık ve gerici bir karşı argümandır. Böylesi yavan bir bilgiğe göre, klasik 'liberal eğitim' bir zamanlar İngiltere'deki özel kolejlerin kutsal kapılarında somutlaşan yalnızca birkaç kişinin koruyucusu olması gerekliliğidir. Bu argüman, Yeni İşçi Partisi'nin eğitim politikasının ardındaki daha "ileri görüşlü" neoliberal strateji için yararlı bir korkuluk olarak hizmet ediyor; bu, ne olursa olsun yalnızca "değişim" veya "reform" önerdiği için "ilerici" gibi görünebilir. Bu tür ideolojik reçetelere göre, herhangi bir karşıt argüman, kendi tanım gereği tek olabilen bu "ilerleme" versiyonuna karşı olduğu için "muhafazakâr" veya gerici olmalıdır: Marx'ın eski camera obscura'sının (Marx ve Engels, Hegel'in nesnel idealizmine getirdikleri sistematik eleştiriyi Hegel'in diyalektiğini yeniden ayakları üzerine oturtmak olarak tanımlamışlar ve bunu Alman İdeolojisi'nde ilk defa Camera Obscura figürüyle ifade etmişlerdir) klasik bir örneği (Garland, 2008). İlerleme ile muhafaza etme arasındaki yeni tartışma bilinen çalışma ortamını değiştirmekte ve doğal olarak öğretim kadrosu üzerinde etkili olmaktadır.

Profesörler, değişen çalışma ilişkileri konusunda oldukça endişeli. Kısa bir süre önce profesörlerin bilim araçlarına "sahip olduğu", emek sürecini kontrol ettiği ve ürünün kalitesini onayladığı yerlerde, McDonaldlaştırma süreci bu ilişkiyi paramparça etti. Hızla artan öğrenci öğretim üyesi oranları, toplu sınıflar ve düşük ücretli öğretim asistanları ve yardımcı öğretim üyelerinin kullanımı profesörün işini değiştirdi. Fakülte, "müşteri" olarak görülen öğrencileri işe alma ve elde tutma ve kar amacı güden özel kuruluşlarla rekabet etme konusunda baskı altındadır. Yükseköğrenim için azalan devlet yardımı ile öğrenciler eğitimi giderek artan bir şekilde bir tüketim ve talep kontrolü, seçim ve "eğitim-eğlence" biçimi olarak görüyorlar. Bu en açık şekilde bazı yazarların "müşteri memnuniyet anketleri" olarak adlandırdığı "kurs değerlendirmelerinde" görülmektedir. Öğrenci görüşleri, Atlantik'in her iki yakasında görev süresi ve terfi prosedürünün bir parçası haline geldi. Aynı zamanda, öğretim üyeleri acımasızca yayınlamaya, finanse edilen araştırmalara katılmaya ve yeni teknolojik yeterlilikler geliştirmeye itiliyor. Üniversiteler, patentler ve lisanslar, yayınlar ve eğitim araçları dahil olmak üzere fikri mülkiyet üzerinde taleplerde bulunduğundan, ürün üzerindeki kontrol tehdit altındadır. Fakülte açısından McDonaldlaştırma, pedagojik otoritede dramatik bir kaybı temsil eder.

Eşzamanlı olarak, bir "kamu malı" olarak eğitimin maliyetinin çoğunu hâlâ ödeyen devlet, hesap verebilirlik ve standartlar için talepleri artırıyor. Bu, Alan Hudson'ın piyasa talepleri ile devlet müdahalesi arasındaki çelişkilere ilişkin tartışmasında belirtildiği gibi, terfi ve kullanım süresini standartlaştırma, teslim edilen ürünü niceliklendirme ve ölçme ve kalite kontrolünü sağlamaya yönelik planlar biçimini alır. Ölçülebilirlik talepleri, eğitim sonuçlarını Martin Parker'ın "davranışçılığın politika biçimi" olarak adlandırdığı ölçülebilir performanslara dönüştürür. Dennis Hayes, öğretmenlik eğitiminin, bağımsız eleştiri ve akademisyenliğin aksine profesörün çalışmalarını bir terapi biçimine dönüştürdüğüne dair özellikle zorlayıcı bir argüman sunuyor. Devlet düzenlemesi, pedagojik otoriteyi profesörlükten daha fazla yontuyor. Pedagojik otoritenin kaybı, müfredatı önemli ölçüde etkilemekte ve eğitimi kitlesel bir pazar metası haline geldikçe ve öğretim üyeleri hoş bir deneyim ve iyi notlar bekleyen öğrenci müşterileri pohpohlamak zorunda kaldıkça, ortaya "aptallaştırma" olarak kavramsallaştırılan derece enflasyonu ve eğitici-eğlenceye geçiş tablosu çıkmaktadır. Bu endişe evrenseldir ancak ülkeden ülkeye farklı biçimler almaktadır.

McJob (McMeslek)

McDonaldlaştırılmış eğitim, öğrencilerden başlayarak akademisyenleri ve hatta üniversitelerin kuruluş amacı olan bağımsız ve özgür düşünen bireyler yetiştirme hedeflerini serbest piyasanın dayatmaları paralelinde değiştirerek öncelikle öğrencileri tamamen bir tüketici konumuna sokar (Alagöz & Çeriz, 2022). Yüksek öğretimin McDonaldlaştırılmasının, büyüyen yöneticilik, artan öğrenci-personel oranları, toplu kayıtlar ve düşük ücretli gelişigüzel istihdam edilen akademik emeğin kullanılmasına yansıdığı ileri sürülmektedir (Hayes, vd., 2002).

Toplumsal değişim ve dönüşüm mantık temelinde devam ederken akademi de teknolojik değişimlerden olumsuz anlamda etkileniyor. Yazarlar, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki iletişim giderek bireysel düzeye çekiliyor. Ritzer, eğitim alanına giren teknolojik araçları "şaşırtmak için tasarlanmış ayrıntılı sahte ürünler" olarak kavramsallaştırıyor ve simülatif bir gelecek öngörüsünden bahsediyor. Bu karanlık gelecekte yazarlar, öğretmenler ve öğrenciler, gösteriyi kolaylaştıran bilgisayarlar ile iletişim makinelerine ilişkin umut verici post-modern bir bakış açısı arasında ikiye bölünmüş olarak sergileniyor. Finkelstein, Gampala ve Rock'a (2002) göre, teknolojinin ilerlemesine olumlu yaklaşanlardan. Bilginin hiç olmadığı kadar hızlı yayıldığını savunuyor. Teknolojinin, bilginin her türünün her yere rahatlıkla gidebileceği bir iletişim akışı yaratmasını olumlu teknoloji bakışına dayanak olarak gösteriyor. Bunun tersini savunanlar da var. Caroline Persell'e göre dijital teknoloji "paket bilgi anlayışı" nı güçlendiriyor. Persell, markalı kurslar, misli krediler ve transfer eklememenin uzaktan eğitimi ve çevrim içi üniversiteleri potansiyel olarak kârlı hale getirirken, konuyu daha da ileriye taşıyabileceklerini belirtiyor ve bunu bir McJob'a ("McJob" terimi, fast-food restoranı McDonald's'ın adından gelir. Ancak işverenden bağımsız olarak, çok az eğitim gerektiren, personel devir hızının yüksek olduğu ve işçi faaliyetlerinin yöneticiler tarafından sıkı bir şekilde düzenlendiği düşük statülü işleri tanımlamak için kullanılır) öğretmenlik yapmanın dolandırıcı versiyonu olarak tanımlıyor.

McMesleklere'a yönelik eleştiriler evrensel ölçekte geniş bir çeşitlilik arz ediyor. Bu duruma örnek teşkil eden bir isim olan Gould (2010), McDonald's'ta çalışmakla ilgili sorgulanmayan aşağılayıcı varsayımlardan yola çıkarak McMeslekler'e yönelik eleştirileri gözden geçirip Avustralya'da McDonald's çalışanları ve mağaza yöneticileriyle kapsamlı bir anket uygulaması gerçekleştirdi. McMeslekler'in mevcut, baskın tasvirinin yanlış ve gerçekliğin daha farklı boyutları olduğu sonucuna ulaştı. Araştırma, eğitime bakış açısında ciddi bir değişim olduğunu savunuyor ve başka araştırmalarla bazı paralellikler kuruyor. Bunların bir boyutu, öğrencilerin

eğitimi giderek artan bir şekilde bir tüketim biçimi olarak görmeleri ve kontrol, seçim ve 'eğlenceli eğitim' talep ediyor olmaları (Lorenz 2012; Margolis, 2004; Storey & Bacon 1993). Bir başka boyut ise tarihsel anlamda gençlerin eğitim alma amaçlarındaki değişim. Mesela 1960'larda gençler iş için eğitiliyordu (Heyes, vd., 2002). Gerek doğum oranları ve gerekse göçmen genç sayısının artmasıyla beraber İngiltere ve ABD'deki öğrenci sayılarındaki devasa artış (Heyes, vd., 2002; Ryan, 1999) kapitalizme çok büyük faydası olan bir sonuç üretti. Emek piyasasına girişler geciktirildi. Gençler üniversite eğitimi olarak işe giriş yaşlarını ertelediler. Hazırlık sınıfları da eklendiğinde ortalama 5 yıllık bir gecikme söz konusu. Bilebildiğimiz kadarıyla gençlik iş gücü piyasası ortadan kalktı ve gençler artık 1960'lardaki gibi 16 yaşında değil, yirmili yaşlarının ortalarında tam zamanlı iş aramaya başlıyorlar. Bu, potansiyel olarak değişken bir işsiz veya eksik istihdam grubunu ortadan kaldırdığı için bir ekonomi için büyük fayda sağlar. Eğitimi "tüketilen" bir ürüne indirgeyen bu bakış açısı, öğrencilerin yaşamlarını tamamen değiştirip onları iş gücü piyasasının birer çalışanı haline getirir ve McMeslek'lerin yeni sömürü unsurları olarak ilan eder. Daha okuldan mezun olmadan birikmeye başlayan yükseköğretim borcu (kişi başı ortalama 12.000 £ veya 18.000 \$) gençlerin büyük çoğunluğunu çalışma hayatlarına başlamadan dezavantajlı duruma sokar. Halbuki önceki nesil öğrenciler, kitaplar dahil her şeyi kapsayan devlet finansmanına sahipti ve hatta albüm satın almak için biraz para bile bulabiliyorlardı!

McMesleklerin hayatlarını değiştirdiği bir başka toplum kesimi ise akademisyenler. Uluslararası düzeyde, yüksek öğretim kurumları, özellikle Birleşik Krallık, Avustralya, Kanada ve ABD'de geçici istihdam oranlarının yüksek olmasıyla birlikte, güvencesiz bir şekilde istihdam edilen geçici akademisyenlere giderek daha fazla bel bağlanmaktadır. Avustralya'da geçici akademisyenlerin, birinci yıl öğretiminin %80'e varan kısmı dahil olmak üzere tüm lisans eğitiminin %50'sinden sorumlu olduğu tahmin edilmektedir (Percy, 2008). Son hesaplamalar, 2010'da Avustralya'nın toplam akademik iş gücünün %61'nin geçici olarak istihdam edildiğini göstermektedir (May, 2011). Üniversiteler her zaman geçici öğretmenler istihdam etse de, geleneksel olarak akademik çırakların kontrolündeydi. Son yıllarda, üniversitelerde neoliberal ekonomik rasyonalizasyonun hakimiyeti, kurumların belirsiz gelirlere karşı tampon görevi görecektir esnek bir işgücü havuzu olarak ek öğretim iş gücüne bel bağlamasıyla sonuçlandı. Yüksek öğretimin McDonaldlaştırılmasına ilişkin literatür, akademik işlerin, özellikle geçici olanların güvencesiz yapıları, rutinleri ve kalıcı kariyer fırsatlarının olmaması nedeniyle, 'McJobs' haline geldiğine dikkat çekmektedir. Dahası, üniversitelerin kendileri, kitlesel geçici personele güvenme, ürün standardizasyonu ve teslimat verimliliği gibi McDonaldlaştırılmış yönetim uygulamalarını benimseyerek McÜniversiteler haline geliyor (Finkelstein, 2002).

Frenchise (Şubelik veren) Üniversiteler

"İnancı olan bir kişi, yalnızca çıkarları olan doksan dokuz eşit bir toplumsal güçtür."

--John Stuart Mill

Dünya genelinde devlet okullarının geleceği hakkındaki tartışmalar bütün hızıyla devam ediyor. Yeni ideolojilerin ortaya çıkması bir yandan kamu eğitiminin devamını gerekli görürken, özellikle serbest piyasa ekonomisini savunanlar eğitimin de diğer pek çok sektör gibi özelleştirilmesi gerektiğini vurgulayarak eski halk eğitimi ideolojisinin yıkılmasını istiyorlar. Bir yanda okullarda insanların imal edildiğini ve bu süreci eğitim olarak kavramsallaştıran Rauter (2016) ve okulların yeniden yapılandırılması için okullara daha fazla özerklik verme, öğretmenlerin özel sektör çalışanları gibi profesyonel bir anlayış benimsemesi ve öğrenci

başarısının daha çok niceliksel olarak ölçülmesi gibi yeni önerilerden bahseden Kolderie (1990), öte yanda konuya bu kadar eleştirel yaklaşmayan araştırmacılar var (Altbach, 2013; Aurini & Davies, 2004; Bray, 1999; Baker, 2001; Stevenson & Baker, 1992; Livingstone, 2003). Eğitime yönelik bakış açısındaki değişim kendisini dünya ölçeğinde ve pek çok sektörde gösteriyor. Söz konusu değişim sadece eğitime bakışı etkilemiyor. Eğitimin ticarileşmesi kapsamında eğitim kurumlarına yönelik alışveriş merkezlerinde görülen franchising (şubeleşme) kavramını da eğitim literatürüne sokuyor.

Popülerlikleri, kurumsal franchise (şubelik) verenler ile yerel sahipler arasındaki sözleşmenin doğasından kaynaklanmaktadır. Merkezi bir şirket, yerel bir yatırımcıya, ücretler ve telif ücretleri karşılığında bir isim markası ve ürünün haklarını satar. Franchising (şubeleşme), böylece küçük işletmeleri merkezi ağlara bağlar, ancak kurumsal zincirlerin aksine, yerel iş adamları satış noktalarının sahibidir ve risklerinin çoğunu üstlenirler. Ayrıca, bu yapı yerel ve merkezi yönetimi karıştırır. Kurumsal merkez ofisler, birçok yerel operasyonel konuda (işe alma gibi) kontrolü ve takdir yetkisini devreder, ancak aynı zamanda kârdan pay alırken finansal riskin çoğunu da karşı tarafa yükler. Yerel sahiplerin mali çıkarlarının, onları şube tarafından geliştirilen ürünü maaşlı bir yöneticiden daha verimli bir şekilde sunmaya motive ettiği varsayılmaktadır. Bu küçük yatırımcılar, yerleşik ve tanınmış bir ürünü satma avantajını elde eder ve pazarlama, yönetim eğitimi ve ürün test yardımları alır. Bu tür kaynaklar, şubelik alanların, aksi takdirde küçük işletmeler için çabalayan bir ortamda girişimlerini hızlı bir şekilde başlatmalarına olanak tanır. İster kahve ve çörek satıyor, ister araba kiralyor veya öğrencilere ders veriyor olsun, franchising, yerel sahiplere görünür bir ürüne ve yerleşik bir müşteri tabanına anında erişim sağlar (Aurini & Davies, 2004).

Araştırmalar, İngiltere, Avustralya ve ABD gibi ülkelerde üniversitelerin başka ülkelerde şube açtıklarını ve eğitimlerini bu şekilde evrensel ölçekte genişletmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Kaldı ki ülke içerisinde kar amacı gütmeyen yükseköğretim kurumlarının yurt dışında kar amacı güden işletmeler olarak faaliyet göstermesi, temelde yanlış değildir. Ancak bulunduğu ülke içerisindeki ile yurt dışındaki kalite güvencesi, medyadaki itibarı ve şubeler arası nitelik farkları hakkında sorular sorulmalıdır. Asya'da çok sayıda şube kampüsü bulunan Nottingham Üniversitesi'nde üst düzey bir yöneticinin Guardian'da yakın zamanda yayınlanan makalesinde, -franchise veya eşleştirme düzenlemelerinde -deniz aşırı ortağın Birleşik Krallık müfredatına sahip olabileceği belirtiliyor; ancak öğretim ana kampüs değerlerini içermeyebilir. Yerel koşullar eleştirel düşünme veya problem çözme gibi bilimsel düşünme becerilerinin öğretilmesini engelleyebilir. Şubeleşme, üniversitelerin coğrafyadan bağımsızlaşmasını da mümkün kılıyor. Mesela İngiltere'de akademik eğitim almak isteyen öğrencilerin neredeyse yüzde 20'si Birleşik Krallıkta ikamet etmiyor, bunun yerine İngiltere'nin 13 şube kampüsünden birinde veya çok daha büyük olasılıkla bir İngiliz akademik derecesine franchise (şubelik) veren yabancı bir kurumda eğitimini sürdürüyor. 2008'de 400'den fazla franchise düzenlemesi bildirildi. Birleşik Krallık Yükseköğretim Kurumu müfredatı, öğrenim materyallerini, kalite güvencesini ve en önemlisi İngiliz diploması verme hakkını sağlıyor. Diğer ülkelerdeki üniversiteler de şubeleşme ile ilgilenmektedir; Avustralya ve ABD örnektir. Hatta çok uluslu şubeleşme operasyonları var; örneğin, bir İngiliz üniversitesi ve Hint enstitüsü Umman'da akademik diploma veriyor (Altbach, 2013).

Şubeleşme, tam olarak McDonalds'ın yaptığı şeydir. McDonald's şirketi, şube alan işletmelere katı standartlarının ve politikalarının hakkını satmaktadır. Bu nedenle, bir Big Mac'in tadı aynı kaldığı sürece ürünlerini "markalama" hakkını satmaktadır. Bu nedenle, bir Big Mac'in tadı Chigaco ve Şangay'da aynıdır. 'Girdiler' (patates, et, özel sos) dikkatle izlenir. Çalışanlar sıkı

bir şekilde denetlenir ve 'marka imajı' yakından izlenerek korunur. Yerel adaptasyon için mütevazı bir serbestlik vardır. Örneğin, Riyad'da bir Big Mac helalken Bükreş'te bir McPork (domuz eti) satılabilir. Tüm girişimin amacı, şube alan ve şirket için kar elde etmektir. McDonalds ile bir yüksek eğitim şubesi arasındaki fark, bir McDonald's franchise'ın alanın tesislerine, ekipmanlarına ve benzerlerine önemli bir yatırım yapmasını gerektirmesidir. Çoğu durumda, bir eğitim şubesinin her iki taraftan da çok az ek yatırımla sadece alan kiralaması gerekir. Daha da endişe verici olanı, her iki taraf için de öğrencileri zor durumda bırakma olasılığıyla kolay bir çıkışın mümkün olmasıdır. Şubeleşme, yüksek öğretimin metalaşmasının bir başka örneğidir ve operasyonun tüm amacı para kazanmaktır (Altbach, 2013).

Şubeleşmenin bir başka örneği de bir zamanlar küçük ve gayri resmi bir "el arabası" işi olan özel ders sektörünün, pazarlama ve kurumsal stratejilerle birlikte gelişen bir endüstri haline gelmesidir. Özel ders artık Kuzey Amerika'da iki milyondan fazla çocuğa hizmet veren milyar dolarlık bir endüstri olarak selamlanıyor (Aurini & Davies, 2004; Gubernick & Burger, 1997; Nelson, 1995). Son araştırmalar, Kanada'da özel ders hizmetleri için önemli bir talep olduğunu göstermektedir. Okul çağında çocukları olan Ontario ebeveynlerinin yaklaşık %24'ü yakın zamanda öğretmen tuttu ve tüm Kanadalı ebeveynlerin %50'si, uygun fiyatlı olsaydı bir öğretmen tutacaklarını iddia ediyor. Kanada'da özel ders verme arzusu uluslararası bir bağlamda ilgi çekicidir. Akademisyenler tipik olarak, ülkelerin ortaöğretim sonrası giriş sınavlarına sahip olup olmadığına, lise sonrası kurumları arasındaki önemli statü farklılıklarına ve bu kurumlara giriş için doğrudan mesleki ödüllere sahip olup olmadığına göre, özel ders için piyasa talebindeki uluslararası farklılıkları izlemektedir (Bray, 1999; Baker, 2001; Stevenson & Baker, 1992; Tyack & Cuban, 1997). Buna karşılık, Kanada üniversitelerinde giriş sınavları yoktur ve Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversiteler gibi dik bir prestij hiyerarşisine göre sıralanmazlar. Yine de, özel ders işletmeleri Kanada'da önemli ölçüde büyüyor (Aurini & Davies, 2004; Livingstone, 2003).

Çalışanları Denetleme

"Artık görkemli çöküşler ve yeniden dirilişler, ölüm ve sonsuzluk oyunları çağında değiliz, küçük olgusal olaylar, yumuşak yok oluşlar ve kademeli kaymalar çağındayız."

George Ritzer.

1993 yılında Ritzer, McDonaldlaştırmayı sadece modern bir fenomen olarak değil, modernizmin bir örneği olarak gördü. Yaklaşımındaki değişiklikleri takip etmek için ufuk açıcı kitabının 1993 ve Millenium basımlarını ve sonraki çalışmalarını karşılaştırmaya değer, çünkü bunlar üniversite için farklı gelecekler anlamına geliyor. "McDonaldlaştırma", hizmet sektöründeki modern "Taylorcu" iş organizasyonu ve yönetim uygulamalarını tanımlamak için kısa bir metafor işlevi gören popüler bir tanımlayıcıdır (Bendix, 1966; Hartley, 1995; Heyes, vd., 2002; Margolis, 2004). Taylor, Bilimsel Yönetimin İlkeleri kitabında, gayriinsani teknolojileri insani olanların yerine koyma gayretlerinden ve insanları asgari zekâ ve beceriyle donatma hedefinden bahsetmektedir. Doğrusu Taylor, çalışanları seçerken onların liyakatlarına değil tam tersine liyakatsiz oluşlarına güvenmişti. Yani bir insanın değil bir hayvanın (öküzün) zihinsel becerisine sahip olan insanları işe almaya çalışmıştı. Henry Ford'un da montaj hatlarında çalışacak kişilerle ilgili benzer görüşte olması hiç şaşırtıcı değildi: "*Afedersiniz ama ortalama bir işçi, düşünmek zorunda kalmayacağı bir iş ister.*" Taylor'un aradığı insan türü, Ford'a göre montaj hatlarında iyi çalışacak insanların aynısıydı. Onlara göre bu insanlar, işleri üzerindeki harici teknolojik denetime daha kolay boyun eğecekler, hatta bu tür denetimlere can atacaklardı. Taylor ve Ford'dakine benzer bir perspektifin, diğer girişimcilere de atfediliyor

oluşu hiç şaşırtıcı değildir: "Asıl ironi, her ikisi de son derece yaratıcı ve yenilikçi girişimciler olan W. Clement Stone [Combined Insurance'ın kurucusu] ile Ray Kroc'un kurduğu örgütlerin, çalışanların detaylı rutinleri harfi harfiyen uygulama arzusunun dayanmasıdır" (Ritzer, 2022, s. 220). Günümüz dünyasında teknolojik ilerlemede geline nokta, insanı ilerlemenin dışında tutarak işletmeleri teknolojiye daha fazla yer vermeye zorlamaktadır.

Birçok işyeri gayriinsani teknolojilerin denetimi altına girmiştir (Bergin & Garvey, 2002; Heyes, vd., 2002; MacRae, 1974). Örneğin süpermarketlerde bir zamanlar, kasiyerler ürünlerdeki fiyat etiketlerini okuyup bunları tek tek kasaya girmek zorundaydılar. Tüm insani aktivitelerde olduğu gibi süreç yavaştı ve insani hatalar yapma olasılığı yüksektir. Bu sorunlarla mücadele etmek için birçok süpermarket, ürünlerin üzerine basılmış kodları "okuyan" optik tarayıcı sistemi kurdu. Her kod numarası, kasayı kontrol eden bilgisayara zaten girilmiş olan bir fiyatı ekrana getirmektedir. Bu gayriinsani teknoloji bir şekilde, kasiyerlerin yaptığı işin miktarını ve karmaşıklığını azaltmıştır. Geriye sadece ürünleri tarayıcıdan geçirmek ve poşetlere koymak gibi az vasıf isteyen fiziksel işler kalmıştır. Otomatik tarayıcıların gelişmesi ve müşterilerin kendi ürünlerini torbalara koymaları ile, bu işler de ortadan kalkmıştır. Başka bir deyişle, hazır gıda sektöründe çalışan süpermarket kasiyeri, yaptığı işin tamamen ortadan kalkması ile, "vasıfsızlaşmıştır"; yani işin gerektirdiği yetenek miktarında bir düşüş yaşanmıştır. Yapılan işler gayriinsani teknolojiler tarafından işlenirse, işçilerin bir şeyler yapmasına ve kendi becerileriyle düşüncelerini kullanmalarına duyulan ihtiyaç da azalmaktadır (Ritzer, 2002).

Modern üniversite, birçok açıdan, son derece irrasyonel bir yere dönüşmüştür (Barnett, 2000). Teknolojik atılımlar, eğitimi daha da irrasyonel hale getirmektedir. McDonaldlaşmanın ilk etkisi kendisini, örnek olarak, öğretmen ve öğrenci arasındaki asgari temasın, kişilerin aldığı çevrim içi kurslar, uzaktan eğitim, bilgisayarlı eğitim ve öğretme programları ile daha da sınırlandırmasında göstermektedir. Öğretmen olmaksızın çevrim içi kursların alınmasıyla eğitimin gayriinsanileşmesinde nihai adım olan insan öğretmenler ile öğretmen-öğrenci arasındaki insani etkileşimin ortadan kalkmasına ulaşmış oluyoruz. Bir tarihçi şöyle demiştir: "Kendi başınıza çevrim içi ders almak, size yanıt veren, farklı bakış açıları sunan ve sizin önünüze sorular koyan profesörlerin olduğu bir sınıfta olmakla aynı şey değildir." Öğrencilerin profesörle arasındaki ilişkinin gitgide hazır gıda sektöründeki işçiler arasındaki ilişkiye benzemesi kendisini McDonaldlaşmanın ikinci etkisi olarak göstermektedir. Sınıftaki "hizmet" standartlarına uygun olmadığında, öğrenciler şikâyet etmekte, hatta profesörlere karşı kaba davranmakta serbesttirler. Hem öğrenciler hem de öğretim üyeleri, okulun fabrika tipi atmosferine adapte olmuştur. Kendilerini bürokrasi ve bilgisayarlarla işletilen otomatlar gibi, yahut kesimhanelere gönderilen sığırlar gibi hissetmeleri mümkündür. Başka bir deyişle, bu tür ortamlardaki eğitim gayriinsanileştirici bir denetim olabilmektedir. McDonaldlaşmanın üçüncü etkisini görmek için ise sınıfların ve yurtların büyüklüğüne ve kalabalık öğrenci kitlesine bakmak gerekiyor. Öğrenci yığınları, büyük yurtlar ve devasa sınıflar, öğrencilerin birbirlerini tanımalarını zorlaştırmaktadır. Saatlerin sıkı denetimiyle sınırlanmış büyük sınıflar, öğretim kadrosunu şahsen tanımayı da hemen hemen imkânsızlaştırmaktadır; en iyi ihtimalle öğrenciler, tartışma derslerinde görev alan asistanları tanır hale gelebilmektedirler. Notlar (nitelik öğrenciler eğitimin bu sayısallaştırılmış ölçeğini takıntı haline getirmişlerdir) makinelerin notlandığı bir dizi çoktan seçmeli sınavla alınmakta ve akıllı tahtalara koyulmaktadır. Öğrenciler kendilerini, bilgi tedarik eden ve diploma dağıtan bir montaj hattında ilerlerken üzerlerine bilginin döküldüğü nesnelere ibaretmiş gibi hissetmektedirler. Öğretim üyelerinin bir kısmı kadrolu değil sözleşmelidir ("McKolejlerde" "McÖğretmenler"); gerek üniversiteler

gerek öğrenciler için, yeri kolaylıkla doldurulabilen hizmet işçileridirler (Barry, 2001; Parker, 1998; Parker & Jary, 1995; Ritzer, 2022; Smart, 1999; Wynyard, 1998).

SONUÇ VE ÖNERİLER

McDonaldlaşmış eğitimin artık bir karakteri haline gelen genelleştirilmiş rekabet kültürü ve bunun uzun vadeli umutları, bir yandan belirsiz getirileriyle insanların kafalarını karıştırırken öte yandan kendi yarattığı piyasayı doğal olarak besliyor. Toplumun geniş kesimlerini etkilemeye başlayan McDonaldlaşmış eğitim, franchising (şubeleşme), McMeslekler, McÜniversiteler ve McProfesörler vasıtasıyla toplumu piyasa ekonomisi kurallarına uygun bir şekilde dönüştürmeye başladı. Eğitim artık geleneksel kamu hizmeti vasfından sıyrılarak temel bir rekabet alanı haline geldi. Bireylere kişiselleştirilmiş hizmetler vaat ederek bu taleplere yanıt verme becerisi, toplumun kodlarıyla oynayarak kültürel değişikliklere yol açıyor.

Eğitimin McDonaldlaştırılmasının tezahürleri ciddi bir endişe kaynağıdır artık. Arabaların giderek daha fazla insan tarafından erişilebilir hale gelmesiyle, arabaya servis konsepti fast food restoranlarının ortak özelliği oldu. Ayrıca, gıdaların evlere veya tüketicilerin tercih ettikleri yere hızlı bir şekilde ulaştırılması giderek yaygınlaştı. İnternet erişimi, ev bilgisayarları, tüm e-araçlar eğitimin şubeleşmesiyle ile paralellikler kurarak sıradan ev eşyaları haline geldi. Eğitim, “okullarda” ya da “evde verilen” bir pratik olmanın dışına çıkarılarak “satış noktası” olan eğitim kurumlarında “satılmaya” başladı. Kavramların da kabuk ve içerik değiştirdiği bu süreçte yaşam tarzımızda ciddi değişiklikler olduğuna tanık olmaktayız. Mesela Mcpeople yiyeceklerini artık bir pencereden alıyor ve arabada ya da evde yiyor. Yemek yemek eskiden bir sosyalleşme biçimiydi, ama şimdi tek başına bir deneyim; şubeleşmenin hayatımıza kazandırdığı yeni bir terim ve iş kolu olan e-öğrenme yoluyla öğrenmeye olan da tam olarak budur. E-öğrenci, e-öğrenme aracında veya teknolojisinde kendisine sunulan belirli taleplere sahip olmayı bekler. Ve belirli bir düzende olmaları gerekir. Bir programın veya aracın daha yeni bir sürümüne her zaman ihtiyaç vardır. Görünmez eller e-teknolojide o kadar görünmez değildir; bir süre sonra eski sürüm yeni sürümle uyumlu değildir. Bu nedenle, McPeople'in artık E-McPeople'in yeni E-versiyonunu satın almaktan başka seçeneği yoktur. Aynı şekilde Mcpeople, önceden paketlenmiş yemeklerini McDonalds'tan ve e-öğrenme paketlerini de hiçbir seçenek olmaksızın şubeleşmiş eğitim markalarından satın alıyor.

McDonaldlaşmanın küreselleşmesinin diğer kültürler üzerindeki etkileri net olmadığı gibi, Eğitimin McDonaldlaşması'nın da öğrenme, eğitim kurumları, öğrenciler ve eğitimciler üzerindeki etkileri net değildir. Mesele şu ki, hayatın diğer cephelerinin McDonaldlaşmasının bilinmeyenleri, eğitimde McDonaldlaşmasının bilinmeyenleriyle aynıdır. Bu nedenle, eğitimcilerin ve araştırmacıların, eğitimin McDonaldlaşmasının etkilerini çok yaygın ve kontrol edilemez hale gelmeden önce incelemeye başlaması gerekiyor. Son olarak Yükseköğretimin McDonaldlaştırılmasını araştırmaya devam ederek yerli alanyazına katkı sunmak isteyen araştırmacılara bir kavram olarak McDonaldlaşmanın farklı yönlerini araştırmalarını, “verimliliğin”, “hesaplanabilirliğin” ve “kontrolün” Türk Yükseköğretim sistemini hangi yönleriyle bulunduğunu ve sistem üzerindeki olası etkilerinin ortaya koymalarını ve zararlı etkileri varsa bunu bertaraf etmenin yollarını konuyla ilgilenenlerle paylaşmalarını öneriyoruz.

Etik Metin

Bu makalede, araştırma ve yayın etiği kuralları takip edilmektedir. Makale ile ilgili her türlü ihlalin sorumluluğu yazar/yazarlara aittir.

KAYNAKÇA

- Alagöz, B. & Çeriz, A. (2022). Eğitimin McDonaldlaştırılması. *Anatolian Turk Education Journal*, 4(2), 19-34.
- Altbach, P. G. (2013). Franchising-The McDonaldization of higher education. *The International Imperative In Higher Education*, 66 (Winter), 111-113. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-338-6_24
- Aurini, J., & Davies, S. (2004). The transformation of private tutoring: Education in a franchise form. *Canadian Journal of Sociology / Cahiers Canadiens de Sociologie*, 29(3), 419-438.
- Azim, M. U., Hussain, Z., Bhatti, A. M., & Iqbal, M. (2021). McDonaldization of education in Pakistan: A step towards dehumanization. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 15(2), 858-869.
- Baker, D. P., Akiba, M., LeTendre, G. K., & Wiseman, A. W. (2001). Worldwide shadow education: Outside-school learning, institutional quality of schooling, and cross-national mathematics achievement. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 23(1), 1-17.
- Barry, J., Chandler, J., & Clark, H. (2001). Between the ivory tower and the academic assembly line. *Journal of Management Studies*, 38(1), 88-101.
- Barnett, R. (2000). *Realizing the university in an age of supercomplexity society*. Research into Higher Education and Open University Press.
- Bendix, R. (1966). *Max Weber: An intellectual portrait*, Methuen.
- Bray, T. M. (1999). *The shadow education system: Private tutoring and its implications for planners*. UNESCO International Institute for Educational Planning.
- Cantekin, Ö. F. (2015). Küreselleşme ve eğitim: "homo economicus" eğitim anlayışının dönüşümü/Globalization and education: Transformation of the "homo economicus" model in education, *Akademik Hassasiyetler*, 2(4), 43-72.
- Carroll, N. (2013). E-learning—the McDonaldization of education. *European Journal of Higher Education*, 3(4), 342-356.
- Çeşmeci, M. H. (2018). *Türkiye’de turizmin McDonaldlaştırılması: Bir turistik ürün olarak paket tur incelemesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Davutoğlu, N., & Yıldız, E. (2020). Tekno yönetim yapısının gizilgücü olan hizmetlerin internetine determinist bir yaklaşım. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(105), 461-481.
- Dumbili, E. W. (2014). The McDonaldization of Nigerian Universities: A sociological analysis and critique of engendering policies. *SAGE Open*, 4(2), 1-14.
- Erdoğan, İ. (2014). Eğitimdeki değişimlere dair eleştirel irdelemeler. *HAYEF Journal of Education*, 11(1), 129-140.
- Finkelstein, R. R., Gampala, S. S., & Rock, C. D. (2002). Abscisic acid signaling in seeds and seedlings. *The Plant Cell*, 14(15), 45-54.
- Garland, C. (2008). The McDonaldization of higher education? Notes on the UK experience. *Fast Capitalism*, 4(1), 17-18
- Gould, A. M. (2010). Working at McDonalds: Some redeeming features of McJobs. *Work, Employment and Society*, 24(4), 780-802.
- Gubernick, L., & Burger, K. (1997). Girls always have trouble with math. *Forbes*, 159(8), 120-132.
- Hartley, D. (1995). The ‘McDonaldization’ of higher education: Food for thought? *Oxford Review of Education*, 21(4), 409-423.
- Hayes, D., Wynyard, R., & Mandal, L. (2002). *The McDonaldization of higher education*. UDORA.
- Holmes, C., & Lindsay, D. (2018). “Do you want fries with that?”: The McDonaldization of university education-Some critical reflections on nursing higher education. *Sage Open*, 8(3), 0-0. <https://doi.org/10.1177/2158244018787>
- Kolderie, T. (1990). *Beyond choice to new public schools: Withdrawing the exclusive Franchise in public education*. Policy Report No. 8. Progressive Policy Inst.

- Livingstone, D. W., Hart, D., & Davie, L. E. (2003). *Public attitudes towards education in Ontario 2002*. OISE
- Margolis, E. (2004). The McDonaldization of higher education. *Journal of Higher Education*, 75(3), 368–70.
- Nadolny, A., & Ryan, S. (2015). McUniversities revisited: a comparison of university and McDonald's casual employee experiences in Australia. *Studies in Higher Education*, 40(1), 142-157.
- Nelson, J. I. (1995). *Post-Industrial Capitalism: Exploring economic inequality in America*. Sage Publication Inc.
- Parker, M., & Jary, D. (1995). The McUniversity: Organization, management and academic subjectivity, *Organization*, 2, 1-20.
- Quinn, B. (2000). The McDonaldization of academic libraries?. *College & Research Libraries*, 61, 248-261.
- Radmard, S. (2012). *Türkiye üniversitelerinin uluslararasılaşma politikaları bağlamında uluslararası öğrencilerin yükseköğretim taleplerini etkileyen etkenlerin incelenmesi*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Rauter, E. A. (2016). *Düzene uygun kafalar: Nasıl oluşturulur*. Kaldıraç Yayınevi.
- Ritzer, G. (2022). *Toplumun McDonaldlaştırılması. Çağdaş toplumun yaşamın değişen karakteri üzerine bir inceleme*. Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (1996). The McDonaldization thesis: Is expansion inevitable? *International Sociology*, 11(3), 291-308.
- Saluk, M. (2022). Klasik örgüt kuramının günümüze etkileri: McDonaldlaşan eğitim sistemi analizi. *Akademik Düşünce Dergisi*, 5, 86-105.
- Smart, B. (Ed.). (1999). *Resisting McDonaldization*. Sage.
- Stevenson, D. L., & Baker, D. P. (1992). Shadow education and allocation in formal schooling: Transition to university in Japan. *American Journal of Sociology*, 97(6), 1639-1657.
- Şişmanoğlu-Kaymaz, Ö. (2018). *Üniversitelerin uluslararasılaşma sürecinde karşılaşılan engeller ve geliştirilen stratejiler*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye.
- Tyack, D. B., & Cuban, L. (1997). *Tinkering toward utopia: A century of public-school reform*. Harvard University Press.

EXTENDED ABSTRACT

McDonaldization of Higher Education

Starting from the McDonaldization of society; McDonaldization of Education, McDonaldization of Schools, McDonaldization of Universities, McDonaldization of Hospitals and McDonaldization of Professions etc. American Sociologist George Ritzer, who has placed the concept of McDonaldization in our lives, likens this concept to a disease plaguing the world. One of the most important reasons for the analogy is; is that it develops in the same way and in the same similarity all over the world. It makes progress regardless of culture and difference. For example, the operations in Hong-Kong and New York are exactly the same, the size of a hamburger is the same in New York as it is in Hong-Kong. With the developments in the world, this concept is no longer limited to fast-food products. It started to become widespread in sectors that societies attach the most importance to, especially in education. With the spread of "McDonaldization" in the field of education, new concepts emerged. These concepts are; McDonaldized people, McDonaldized Education, McDonaldized Universities, McProfessor and McAcademy. A word "Mc" placed at the beginning of all the concepts mentioned. It is impossible to ignore the impact of this concept on our lives. The first starting point of the concept in question was the fast-food sector, but after a certain period of time, it surpassed the fast-food sector and invaded all areas of humanity. It has become the hegemonic power of service areas, especially schools and universities. Within the hegemonic power that has emerged, some traditional concepts in our lives have been completely emptied and transformed into new concepts. Subjected to the principle of homogenization, "Teachers" became "McTeachers", "Universities" became "McUniversities", "Academy" became "McAcademy", "Professors" became McProfessors and "Professions" became M"c Professions. The danger of this situation, which is at the stage of formation, constitutes a grave situation for humanity.

McDonaldization may represent a sea of change or simply be part of a model that has transformed higher education for hundreds of years. One problem with the concept and these responses to it is that they are ahistorical. It is the change of the existing Higher Education system and taking the form in Ritzer's McDonaldization of Societies; He argues that the modern university concept has become quite irrational in various respects. He argues that many students and faculty are influenced by the factory-like atmosphere of universities. But Ritzer makes it clear that he doesn't want the concept of tomorrow's university to look exactly like a mall or a chain of fast-food restaurants. One of the most important reasons for his opposition is that McDonaldized education, starting from students, changes the aims of raising independent and free-thinking individuals, starting from students, and even universities, in line with the impositions of the free market, putting students in the position of consumers.

While social change and transformation continues on the basis of logic, academia is also negatively affected by technological changes. Communication between writers, teachers and students is increasingly drawn to the individual level. Ritzer conceptualizes the technological tools that enter the field of education as "detailed counterfeit products designed to surprise" and speaks of a simulative vision of the future. In this dark future, writers, teachers, and students are split between computers that facilitate the show and a promising post-modern view of communication machines.

Do you think that the institutions and areas that humanity has developed throughout history lose their completely subjective paradigms and all enter into the same formation? The aim of this

study, which set out to answer this question, is to introduce the concept of "McDonaldization of Higher Education" in the world to the domestic literature and to guide further studies on this subject.

"International Journal of New Approaches in Social Studies - IJONASS" is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).